

Hatékonyság a nyomozásban

Vári Vince

Absztrakt

A bűnüldözéssel szemben egyre erőteljesebben fogalmazódik meg a hatékonyság társadalmi elvárása. A nyomozások hatékonyságát az eredményesség egzakt kritériumainak – humánerőforrás igénybevétel, és felderítési minőség – feltárásán túl az ügyekre fordított időintervallum és a büntető-eljárásjogi szabályok gyakorlati alkalmazásán keresztül tárhatjuk fel. Nem kétséges, hogy a nyomozóhatóságok az eredményességi célkitűzéseiket kizárólag a büntető-eljárásjogi törvényesség garanciának betartásával, és biztosításával illetve a nyomozások során megszabott szakmai, protokolláris belső előírások és szabályozók betartásával teljesítik. Ebben a formában a büntető-eljárás jog belső jogforrásai sok esetben a hatékony munkavégzés akadályát jelenthetik – ha a nyomozáseredményesség a favorizált teljesítési követelmény – amelyek gyakorlati realizálódásának analízisa és feltárása az egyes munkaelemek, ezzel egyetemben a teljes nyomozások hatékonyságát javítaná. Önmagában a joggyakorlat analógiája és a „helyi” szinten kiformált és szokásjogi úton „átöröklődő” belső rutin is jelentős szemléleti akadályát képezheti a hatékony nyomozásoknak. A statisztikai számokhoz kötött eredményességi szemlélet nem proponálja a nyomozóhatóságot a nyomozások hatékonyságának átgondolására, sokkal inkább az eredményesség kimutathatóságát szolgáló belső adminisztrációs terhelés növekedésének irányába hat, ellenben az érdemi munkafolyamatok egyszerűsítésének és gyorsításának elemi szükségszerűségével. Leginkább annak a kérdése merül fel, hogy milyen megoldásokkal egyszerűsíthetők, és differenciálható a büntetőeljárások a hatékonyság égisze alatt. Vagyis az egyes nyomozási munkafolyamat elemek racionalizálhatóak-e önmagukban illetve a többi részhez viszonyítva? Az időtényezők és a ráfordított munka konzisztens-e az eredményesség kritériumaival? Továbbá a vizsgálati és vád-előkészítési szakasz időigényessége milyen tényezőkre vezethető vissza? Számos ilyen és hasonló olyan további kérdést indukál a büntető eljárás jog nyomozási hatékonyságának kérdése, amely a közelgő új Büntetőeljárás kódex előkészületei során jogos megfontolást igényelnek. Ezek átgondolása olyan büntetőeljárás, ezzel bűnüldözés mellett tenné le a voksot, amely összhangban van azzal a társadalmi igénnyel, hogy a büntetőeljárások gyorsabbak, egyszerűbbek, és olcsóbbak és nem utolsó sorban méltányosabb irányba mozduljanak el. Megközelítésemben a hatékonyság az egyszerűsítéssel ekvivalens jelentést hordoz, így a nyomozás egyszerűsítése érdekében tett lépések egyben a hatékonyabb nyomozás céljait is szolgálják. Tanulmányomban áttekintést kívánok adni a nyomozás egyszerűsítésére irányuló korábbi megoldásokról, illetve vizsgálat alá veszem és bemutatom a hatékonyság gátját jelentő fontosabb tényezőket.

Kulcsszavak: *nyomozás, bűnüldözés, büntetőeljárás hatékonysága, büntetőeljárás egyszerűsítése.*

EFFICIENCY IN INVESTIGATION

Social expectancy towards criminal prosecution is getting formulated strongly. The efficiency of investigation can be revealed not only through revealing the exact criteria of successfulness – making use of human resources and the quality of reconnaissance - but also through the period of time devoted to the cases and the practical application of criminal procedure laws. It is not to be questioned that investigating authorities fulfil their efficiency objectives with abiding and assuring the guarantee of criminal procedure laws and also with abiding professional, protocol inner orders and regulations. In this form, inner legal sources of criminal procedure law can mean the obstacle of effective work in many cases – if the successfulness of investigation is the favoured requirement of accomplishment- of which analysing and revealing practical realization could improve the efficiency of all the elements of work together with the whole investigation. For itself, the analogy of legal practice and the inner routine formed at 'local' level and 'inherited' following customary law can also represent a significant obstacle of way of looking at things of effective investigations. Successfulness aspect tied to statistic figures does not propose the investigation authority to think over the efficiency of investigations, much rather it moves/affects towards to increase inner administrative load, serving to indicate successfulness, conversely the primary necessity of simplifying and accelerating real working process. Most of all, one question arises: what solutions can simplify and differentiate criminal procedures under the aegis of efficiency? That is, can single elements of investigation process be rationalized on their own and also compared to the other parts? Are time factor and work devoted to it consistent with the criteria of successfulness? Furthermore, to which factors can the time consumption of the examination and the accusation-preparation period be led back? The question of investigation efficiency of criminal procedure induces several such and other similar questions which require justifiable consideration in the course of the preparation of the approaching new Criminal Procedure Code. Thinking them over would vote for such criminal procedure herewith criminal prosecution which is in harmony with the social claim of faster, simpler, cheaper, and finally but not least, more fair criminal procedures. According to my approach, efficiency is equivalent with simplifying, so taking steps in order to simplify investigation also serves the aims of more effective investigation. In my study I wish to give a review on the former solutions aiming to simplify investigations, and I also examine and show the more important factors which mean the obstacle of efficiency.

Keywords: criminal prosecution, investigation, investigation of efficiency, simplify investigation.

Bevezetés

A társadalmi és gazdasági fejlődésnek köszönhető egyre növekvő bűnözéssel az államoknak már több évtizede szembe kell nézniük, melyre a jogalkotás többnyire a dekriminalizáció térengedésével válaszolt. A dekriminalizáció jelentős kodifikációs vezérlőelvűvé szegődve könnyű megoldással kecsegtetve „csökkentette” a bűnözést. Azonban párhuzamosan e büntetőpolitikai felfogás mellett létezik egy másik, a legalitás elvén lényegesen kisebb sebet ejtő módszer a bűnözés fokozódó kihívásainak kezelésére, mégpedig: a felelősségi rendszerek közötti eltérések eljárási differenciálása. Formailag a differenciálás a legalitás és az officialitás törvényi korlátaiban, az opportunításban és az opportunításhoz hasonló intézkedésekben, és az eltérő eljárások (külön, vagy alapeljárások) alaki szabályaiban és feltételekhez kötöttségeiben realizálódhat. Amíg a

dekriminalizálás csupán deklarálja az egyes jogsértések meg nem valósulását a büntető törvény – gyors és sokszor hatásvizsgálat nélküli – módosításaival, addig a differenciálás a törvényesség jegyében alkuszik meg a bűnüldözés (jogalkalmazás) lehetőségeivel, belátva annak korlátait: indokolt különbségeket téve – ésszerűen és arányosan – az egyes felelősségre-vonási rendszerek megkülönböztetett alkalmazásával.

A differenciálás nemzetközi jogi kívánalommmá nőtte ki magát, ezt támasztja alá az Emberi jogok európai bíróságának az Euroegyezmény 6. Cikk 1. pontjával összefüggő joggyakorlata is, ami az ésszerű időtartammal kapcsolatosan az alábbi főtételeket szegezi le:

- Az egész büntetőeljárás ne húzódjon el indokolatlanul.
- Az egyes eljárási időtartamok sem tarthatnak indokolatlanul sokáig.
- Ne legyenek „holtidők” vagyis olyan időszakok, amikor a hatóság indokolatlanul nem végez eljárási cselekményt.

A bíróságokon egymásra tornyosulnak az ügyek, így azok képtelenek a törvényes határidőket tartani. Egy-egy bonyolultabb büntetőügy több évig is elhúzódhat a nyomozás megindításától az ügyet érdemben lezáró jogerős bírósági határozat meghozataláig.¹ Magyarországon az utóbbi években éppen ez eljárások elhúzódása jelenti a büntető igazságszolgáltatás legnagyobb kihívását, ami szoros összefüggésben van egyre csökkenő ársíójával. Az átlagos nyomozási határidőinek kitolódását látva könnyen belátható az a tény, hogy a hatóságok akkor sem fejezik be a büntetőeljárást, amikor az igen könnyen elintézhető, vagy akkor sem kezdeményeznek gyorsított eljárást, ha az ügyekben fennállnának a bíróság elé állítás feltételei.

1. A büntetőjogi differenciálás okai

A differenciális szükségessége mellett több érv is szól:

- Egyes magatartások, valamint e magatartások tanúsítói nem érik el azt a társadalomra veszélyességi fokot, amely büntetőjogi hátrány, büntetőjogi következmény alkalmazását indokolná, és a büntettek elkövetőivel szemben elegendő egyéb – enyhébb, illetőleg nagyobb mértékben nevelő jellegű – jogkövetkezmények megállapítását lehetővé tevő felelősségre vonás,
- a felelősség megállapításának folyamatának rövidítése és egyszerűsítése,
- a büntetőeljárás mentesítése a csekély ügyektől, és egyszersmind a büntetőeljárási hatóságok munkájának egyszerűsítése és könnyítése.

Az egyszerűsítés és hatékonyság törekvése a 70-es évek magyar büntetőpolitikájának is jogfejlesztő motorjává vált. A jogalkalmazás jogpolitikai irányelveiről szóló 14/1973. sz. NET határozat 11. pontja kiemelten kezelte a büntetőjogi felelősségre vonás differenciálását. Aminek követelménye átfogta:

- az eljárási forma megválasztását,
- a büntetőjogi felelősség mértékének megállapítását, azaz az alkalmazott joghátrány kiszabását, és végül
- a kiszabott büntetés végrehajtása módjának a meghatározását.

A differenciálás követelményeit a következőkre építi:

- az elkövetett cselekmény jellege (bűncselekményi kategória),
- bűnösség minősége,

¹ Tarr Ágnes: A büntetőeljárás egyszerűsítésének alkotmányjogi kérdései, különös tekintettel az úgynevezett külön eljárásokra. Collectio Juridica Universitatis Debreceniensis V. 227. o.

- az elkövető személyes társadalomra veszélyessége (visszaesői minőség, életmód stb.),

Ezen túlmenően a határozat kiemelt kérdésként kezelte, hogy a bűnüldöző szerveknek és minden más szervnek megkülönböztetett figyelmet kell fordítaniuk a bűnözés okainak feltárására, és elemzésére és intézkedéseiket tenniük azok megszüntetésére.

A büntett, vagyis a büntetőjogviszony természetéhez szorosan hozzátartozik az, hogy abból az államnak büntető igénye keletkezik. Az állam büntető igényét azonban nem közvetlenül, hanem az e célra létrehozott büntető eljárási és főként igazságszolgáltatási feladatokkal felruházott szervek útján érvényesíti, ezeket a szerveit hatalmazza fel arra, hogy a büntető jogviszonyok realizálásának és a büntető igény érvényesítésének a folyamatoként a Büntetőtörvénykönyvben (bt.) előírt szankciókat alkalmazzák. A jogviszony önmagától és önmagában sohasem érvényesül, azt realizálni és érvényesíteni kell, azt a folyamatot, amellyel ennek az igénynek érvényt szereznek szervesen a büntető igazságszolgáltatás rendszerének kell tekintenünk.

2. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R/87/18.számú ajánlása a büntetőeljárás egyszerűsítésére és gyorsítására

Az eljárások elhúzódása nem magyar sajátosság, hiszen a társadalmi élet összetettsége miatti növekvő kihívásokra a büntető igazságszolgáltatásnak is válaszokat kellett adnia. „A századfordulón a büntetőjogban, a büntetőtanban struktúraváltás következett be: a tett-büntetőjogot felváltotta a tettes személyiségére orientáló büntetőjog, és a tényállás elemei közé szubjektív elemek is beiktatásra kerültek. Így az elkövetett bűncselekmény körülményeinek felderítése mellett a tettes személyiségének szakértő bevonásával történő alapos vizsgálata is szükségessé vált. Emiatt a büntetőeljárás hosszabb és bonyolultabb lett.”² A változás és reagálás igénye először a fejlett nyugat-európában indukálódtak és elsősorban a differenciálás irányába fogalmazódtak meg. „Nyugat-Európa valamennyi országa általában tapasztalja a bűnözés növekvő mértékét a népesség növekedése, az iparosítás és a fogyasztói társadalom kialakulása eredményeként. (...) Ezen új tendenciához a törvényhozás alkalmazkodása vagy hozzáigazítása nem kész még. A büntető igazságszolgáltatás forrásainak növekedése nem követte a megoldandó ügyek számának növekedését. Ezt a helyzetet még nehezíti az új formájú bűnözés komplexitása, különösen a szervezett nemzetközi bűnözés, a tiltott kábítószer kereskedelem, és a szakértői vizsgálatot igénylő gazdasági bűnözés. A hagyományos eljárási rendszerekre nehezedő nyomások szükségszerűen idézik elő a késedelmeket.”³

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R/87/18.számú ajánlása a nyomozástól a vádemelésen keresztül egészen a bírósági tárgyalásig számtalan módozatát sorolja fel a büntetőeljárás egyszerűsítésének:

- diszkrecionális vádemelés (diszkrecionális bűnüldözés) ezen belül is az eljárások diszkrecionális megszüntetésére, irányuló jogosultság, a sértett megfelelő kártérítése mellett,
- a diszkrecionális bűnüldözéssel azonos célú intézkedések (sértett hozzájárulásával, esetlegesen bírósági jogkörbe utalva),

² Bárd Károly: A büntető hatalom megosztásának buktatói. Közgazdasági és Jogi Könyv-kiadó, Bp., 1987. 28. o.

³ Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R/87/18.számú ajánlásának preambuluma

- a kisebb súlyú bűncselekmények dekriminalizációja,
- a rövidített vagy írásbeli eljárások (azoknál a bűncselekményeknél, ahol a ténybeli elem elsőbbséget élvez a bűnösségi elemhez képest),
- a büntető bíróságon kívüli megegyezések (állami vagy közérdekű, jótékony intézmény javára fizetés, a bűncselekmény útján szerzett dolgok visszaszolgáltatása és a sértett kárának megtérítése),
- a büntető bírósági eljárás egyéb egyszerűsítésének kérdései (pl. alternatív büntetés kiszabása, a vádlott beismerése esetén ún. előzetes eljárás, bírósági jegyzőkönyvek, és az ítélelhozatal egyszerűsítése.⁴

3. Az egyszerűsítés megoldásai – fejlődése, története⁵

A büntetőeljárás ésszerűsítése hazánkban az 1960-as években került előtérbe. A büntetőeljárás e kodifikációs időszakában lett hangsúlyos az eljárások differenciálásának kérdése. Főleg ekkor születtek meg azok az egyszerűsítést szolgáló gyakorlatias nyomozati intézmények, amelyek alapján elegendő tapasztalatokat szűrhetünk le azokról, különösen a hatékonyságukat és működőképességüket illetően.

3.1. A nyomozás mellőzése

Az opportunitás bástyájaként tette lehetővé, hogy a nyomozó hatóságnak ne kelljen széles körű felderítő munkát végeznie az olyan büntettek körülményei miatt, amelyeket az ügyész a vádiratában a terhelt büntetőjogi felelősségének a megállapítása szempontjából jelentősnek nem tekint, és amelyek a terhelt felelősségét általában lényegesen nem befolyásolják.

A hivatalból való eljárás elve azonban felvet egy kérdést, hogy a büntető eljárási hatóságok a büntető ügy megindításának, lefolytatásának, valamint a vádemelés esetén a büntető ügy eldöntése során mennyiben vannak kötve a büntető norma rendelkezéseihez, azaz kötelesek-e valamennyi büntettet üldözni és minden elkövetőt felelősségre vonni?

Az 1962 évi 8. tvr. (I.Be.) 104/A.§-a értelmében ”Járásbíróági hatáskörbe tartozó büntettek miatt a nyomozást – az ügyész jóváhagyásával – akkor is meg lehet tagadni, ha az elkövetett büntett társadalomra veszélyességének elenyészően csekély foka a büntető eljárás lefolytatását nem teszi indokolttá.” A nyomozó hatóság egyidejűleg kioktatásban részesítheti, amely ellen bejelentett panasz esetén a nyomozóhatóság köteles a nyomozást elrendelni. Elenyészően csekély társadalomra veszélyességű bűncselekmények miatt lehetett meghozni.

Egyszerűbb eljárási szabályok érvényesüléséről akkor beszélhettünk, ha a büntető eljárás egyes szakaszainak, vagy a teljes lefolyása az általánostól az egyszerűsítés irányába tért el, ilyenek voltak:

⁴ Herke Csongor: A büntetőeljárás gyorsításának új jogintézménye és további lehetőségei. In.: A magyar büntetőjogi társaság jubileumi tanulmánykötete. Budapest-Debrecen-Pécs.2011. 221.o.

⁵ Szabóné Nagy Teréz: A büntető eljárás egyszerűsítése. Közgazdasági és Jogi könyvkiadó. 1970. 1-333.o.

3.2. Az egyszerűsített nyomozás⁶

Az egyszerűsített nyomozás alapját az ügy ténybeli és jogi megítélés egyszerűsége jellemzi.⁷ Ennek korabeli meghatározására a 10/1966. BM sz. utasítás ad eligazítást. Az ügy ténybeli megítélése egyszerű, ha a cselekmény nem szerteágazó, a tényállás megállapításához a bizonyítékok rendelkezésre állnak, a bizonyítékok között meglevő esetleges ellentmondások azonnal tisztázhatóak, a szükséges szakértői vélemény, tárgy, vagy személy hosszabb időt nem igénylő vizsgálata után nyomban előterjeszthető. Az ügy jogi megítélése pedig akkor egyszerű, ha a megállapított tényállás alapján a bűnösség kérdésében egységes a jogértelmezés és érdemben állást lehet foglalni. A bűnösség kérdésében az állásfoglalás rendszerint akkor nem problematikus, ha a jogkérdés eldöntésére kiterjedtebb vizsgálatra nincsen szükség a büntethetőség nem vitatott. A rendes nyomozással való viszonyára jellemző ennek az elsőbbsége. Ha tehát a nyomozó hatóság az egyszerűsített nyomozás megkezdése után – esetleg a kiegészítés folytán – azt észleli, hogy az egyik főfeltétel pl. a bizonyítékok az ügyben rendelkezésre állnak, nem állapítható meg, úgy az eljárást a rendes szabályok szerint folytatja, anélkül, hogy arról külön határozatot hozna. A Be. szabályai értelmében ugyanis bizonyíték az eljáró hatóságnak az eljárási szabályok alapján lefolytatott, eljárási szabályok keretében teljesített cselekményei, amelyek ennek eredményei során képződnek. A formakötöttségen való lazítás sem történt meg, ezért nem is működött csak az ügyek 1-2 %-nál folytatták le így az eljárást.⁸ A nyomozó szervek ugyanis még a legegyszerűbb ügyekben is igényelték azt, hogy a papírokon valamint a terhelt közlésén, vallomásán kívül saját észleleten nyugvó, azaz közvetlenül megvizsgált, értékelt bizonyítékokkal alátámasztott adataik legyenek arról, hogy a büntett elkövetése valóban megtörtént-e.

3.3. A bíróság elé állítás vádirat és a tárgyalás kitűzése nélkül⁹

Az eljárási forma során az alakszerű bizonyítás nélkül történt a gyanúsított, valamint a tanúk kihallgatása, illetve az olyan tárgyi bizonyítékok biztosítása, amelyek megszerzéséhez lefoglalás alkalmazására nem volt szükség.

A felderítés eredményéről írásbeli jelentést készült, amelynek tartalmaznia kellett a gyanúsított által elkövetett büntett tényállását, a tényállás alátámasztására alkalmas bizonyítékok megjelölését, a gyanúsított személyi adatait, valamint a vallomásának

⁶ I. Be. 110/A.§ Az olyan büntettek miatt, amelyekre a törvény egy évi szabadságvesztésénél nem súlyosabb büntetést rendel, továbbá a járásbírói hatáskörbe tartozó olyan egyéb büntettek miatt is, amelyek felderítése, valamint ténybeli, jogi megítélése egyszerű, amennyiben a feljelentés és az ahhoz csatolt bizonyítékok, így különösen az előzetesen lefolytatott fegyelmi, szabálysértési vagy a (2) bekezdésben felsorolt hatóságok előtt lefolytatott más eljárás iratai alapján a büntett elkövetése és az elkövető kiléte megnyugtatóan bizonyítottnak látszik a nyomozás elrendelése után csak a terheltet kell kihallgatni. Ha azt követően további bizonyítékok beszerzése nem válik szükségessé, a terhelttel ismertetni kell az iratokat és a nyomozás befejezéséről kell határozatot hozni.

⁷ Kiss Daisy szerint az ügy ténybeli megítélése akkor egyszerű, amikor az ügy tényállása nem szerteágazó, egy epizódból áll. Tehát viszonylag kevés tény bizonyítását igényli, és a bizonyítékok közvetlenek, illetve a közvetettek mellett ezek túlsúlyban vannak. Jogi megítélése egyszerű, ha az alapvető jogi kérdések: aminősítés, a büntethetőséget kizáró okok fennállása, továbbá a bűnösség megfelelően eldönthető. In: Kiss Daisy: A bíróság elé állítás gyakorlatáról. Belügyi Szemle, 1983/8., 92.o.

⁸ Szabóné (1970), I.m. 138-152.o.

⁹ I. Be. 196/A-196/B.§ „Járásbírói hatáskörbe tartozó büntett miatt az ügyész a büntett elkövetésével gyanúsítható személyt a büntett elkövetésétől számított három napon belül vádirat benyújtása nélkül a bíróság elé állíthatja, ha a büntettre a törvény öt évi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetést rendel el, az ügy ténybeli és jogi megítélése egyszerű és a bizonyítékok rendelkezésre állnak, feltéve, hogy a gyanúsított a büntett elkövetésén tetten érték, valamint a gyanúsított a büntett elkövetését beismerte.”

lényegét, különös tekintettel a büntett elkövetésének beismerésére és a tettenérés körülményeire. Mivel a tettenérés éppolyan konjunktív feltétel, mint a beismerés, így a meghatározása szintén hangsúlyos. „Tettenérés alatt értendő, amikor az elkövető a bűncselekmény törvényi tényállását – részben vagy egészben a szemtanúk jelenlétében hajjta végre. Tettenérésnek tekintendő az is, ha a bűncselekmény véghezvitelét észlelők az elkövetőt üldözés közben, illet a helyszínről távoztában fogják el, minthogy ezekben az esetekben a tárgyi bizonyítékok az elkövetőnél többnyire még megtalálhatóak, ekként a bizonyítás nem jár különösebb nehézséggel.”¹⁰ Amennyiben az ügyész a feltételek hiányát állapította meg úgy a rendes eljárás szabályai szerint folyt tovább a nyomozás.

3.4. Az egyszerűsítés korábbi megoldásainak hátulütői

Az egyszerűsítés első kodifikációs nekifutásai kísérlete után már láthatóvá váltak azok a tényezők, amelyek az új intézmények gyakorlati érvényesülését akadályozták. Ezek a következő okokra vezethetők vissza:

- A büntetőeljárás keretén belül került rájuk sor, és a főszabály alóli kivételként fogalmazódtak meg. A kivétel mindig szűken értelmezendő és alkalmazására ritkán kerül sor,
- Választható szabályaik azonban az eljáró hatóságok számára opcionális lehetőségeket fogalmaznak meg és felhatalmazzák az eljáró szerveket, hogy döntsenek abban a kérdésben, hogy melyik eljárást kívánják az ügyben alkalmazni,
- A nyomozó szerv tehát feltételesen, egyszerűsített keretben kezdte meg a nyomozást arra számítva, hogy a terhelt vallomása meglevő okirati bizonyítékok tartalmát majd nem erősíteni fogja, s legfeljebb, ha e reménye nem vált be, a nyomozást a rendes eljárás keretében folytatta tovább. Ezért az egyszerűsített nyomozásokra csak igen szűk körben nyílt lehetőség
- A választhatóság alapja a hatalmi viszony volt, amely a másik fél részére írt elő köteleességeket, amely visszafelé már nem volt érvényes, tehát csakis a hatóság döntötte el, hogy milyen eljárás keretén belül folyjon le az eljárás.
- Az egyszerűsített nyomozás tulajdonképpen csak a nyomozás elrendelését megelőzően már úgyszólván teljesen tisztázott ügyekben valósult meg, ami miatt megmaradt a kuriózum szintjén,
- A felsorolt egyszerűsítési intézmények tartalmát illetően is speciálisak voltak, kivételes jellegűek.
- Alkalmazásuk problémáját a feltételek igen nagy száma és gyakran azok tartalma jeleníti meg.
- A szabályok értelmében és összefüggve a diszpozitív szabályozással, azokban az ügyekben, amelyekben az egyszerűsített feltételek fennálltak, az eljáró hatóságnak praeiudikálnia kellett, vagyis előre eldöntenie azt, hogy a cselekményt milyennek ítéli meg, és ezt jogilag hogyan minősíti.
- Ez a tevékenység tulajdonképpen mindenfajta olyan ügyben alkalmazható volt, amelyeknél alapos volt a gyanú arra, hogy egyszerűsített eljárás alapjául szolgálhatna, ahhoz, hogy a nagyszámú ügyekből azokat, amelyeknél az összes szükséges feltételek ténylegesen fennállnak, az egyszerűsítési intézmények alkalmazása számára ki lehessen szűrni. Ez nem mindig volt egyszerű folyamat, mert sok olyan komplikált jogi műveletet kellett előtte elvégeznie, amelyet csak annak ismeretében lehetett, ha az ügyet már jobban megismerték, s ha pedig ez

¹⁰ Belegi József – Berkes György (szerk.), Büntetőeljárás jog, Kommentár a gyakorlat számára. HVG-ORAC Kiadó, Budapest. 2009.24. pótlás 1256.o.

tényleg így volt, akkor viszont a rendes eljárás lefolytatása már egyébként is könnyebb útnak tűnt.

4. Nyomozás a vétségi eljárásban (1973. évi I. tv.)¹¹

A vétségi eljárás kifejezetten a büntető anyagi jog kétféle társadalomra veszélyességi kategóriájához alakítva egyszerűbb eljárási rendet tett lehetővé a vétségek esetében, míg a büntetteknél büntetési eljárás alapján folyt az eljárás. A büntett és vétség elhatárolását a jogalkotó a bűncselekmény társadalomra veszélyessége és a bűnösség alapján végezte el, ami a büntetési tételben realizálódott.

A vétségi eljárás egyszerűsítései a nyomozás és a bírósági szakaszában is megjelentek elsősorban a bizonyítási cselekmények lefolytatásának garanciális rendelkezései kérdésében. Az írásbeliség alóli mentesítés, vagy részbeni mentesítés azonban nem jelentette az általános alanyi jogok, vagy törvényi előírások elmaradását.

Kivételes esetekben lehetővé tette a törvény a vétségi eljárásoktól eltérően a büntetési eljárás lefolytatását, de kötelezően az alábbi esetekben rendelte el a vétségi eljárások lefolytatását:

- minden szándékos vétség esetén (2 évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban fenyegetett bűncselekmények.)
- legfeljebb háromévi gondatlan vétségek esetén,
- legfeljebb nyolc évi szabadságvesztéssel büntetendő büntett vagy vétség miatti nyomozásban, ha a terhelt bíróság elé állítására kerül sor,
- három évnél nem súlyosabban büntetendő büntett esetében.

A két eljárás viszonyát a további szabályok rendezték:

- Fő szabály: erősebb a büntetési eljárás, vagyis vétségiben lehet büntetési eljárást, ellenben büntetésiben nem lehet vétségi eljárási szabályokat alkalmazni,
- Kötelező áttérni: ha megállapítást nyert, hogy a vétségi eljárás szabályai nem alkalmazhatóak. „ha a hatóság megállapítja, hogy a vétségi eljárás szabályai nem alkalmazhatóak, a nyomozást a büntetési eljárás szabályai szerint folytatja.”¹²

4.1. A vétségi eljárás egyszerűsítései, könnyítései:

- a. jegyzőkönyv helyett jelentést lehetett készíteni:
 - feljelentés kiegészítése során végzett meghallgatásról,
 - tanú kihallgatásáról,
 - szemléről,
 - a helyszínelésről,
 - bizonyítási kísérletről,
 - lefoglalásról,
 - motozásról.
- b. Ezeket együtt egy jelentésbe (vétségi jelentésbe) is lehetett foglalni. A jelentés tartalma részletesen szabályozva volt, kifejezetten a tanú kihallgatása tekintetében. Többek között a részletességnél a kriminalisztikai szabályokat betartva a rekonstruálhatóság követelményét be kellett tartani.
- c. A jelentés tartalmi valódiságát a nyomozóhatóság tagja aláírásával igazolja. A vétségi jelentés meghamisítása közokirat-hamisításnak minősül.
- d. Más eljárásban (fegyelmi, szabálysértési, más hatósági) rögzített jegyzőkönyvek.

¹¹ Chwala-Fülöp-Sléder: Büntetőeljárásjog. Rejtjel kiadó.2000. 218-220.

¹² 1973. évi. I. törvény 155. §

Nem csak a nyomozás során, hanem az ügyészégi szakaszban és a bírósági eljárás során is jelentkezik a vétségi eljárás egyszerűsítő hatása.

Az 1998. évi XIX. törvény a jelentés készítésének lehetőségét átvette a feljelentés kiegészítése és a bizonyítási eljárások esetében, de kivételként határozta meg a tanú kihallgatását. Ezzel lényegében a legdöntőbb jelentőségű könnyítés lehetőségét zárta ki az új törvény, ugyanis – ahogy az alább ismertetett adatokból kitűnik – éppen a tanúkihallgatás volt a jellemzőbb bizonyítási cselekmény, ami a jegyzőkönyv helyett jelentés készítését tette lehetővé. További csorbát jelentett a nyomozások egyszerűsítésén, hogy a bíróság elé állítás esetében is megszűnt a könnyített nyomozási formáció, ami a tettenéréses cselekmények eljárási rendjét könnyítette, ezzel gyorsította volna.

A másik akadály, amely a vétségi eljárások formalizált kötöttségének jelentés formájú könnyebbségét szolgálta, azonban mégsem tudott tért nyerni az elsősorban a nyomozóhatósággal szembeni bizalmatlanság volt. Ez a bizalmatlanság a nyomozati cselekményeivel szembeni esetleges törvényességi aggályok (panasz, büntető feljelentés) nyomozó hatóságot a túlbiztosítás irányába mozdította. A jegyzőkönyvezés túlbiztosítási kritériumainak betartásával a nyomozóhatóságot elsősorban saját eljárása törvényessége igazolására kényszerítette, ami főleg a szakszerűség rovására, de mindenképpen a differenciálás vétségi formája preferálásának kárára valósult meg. Igazság szerint ennek köszönhetően nem merült fel a könnyített eljárási forma alkalmazása a jelenlegi törvényben sem. A differenciálás e megoldásának zsákutcaja jól árulkodik a büntető igazságszolgáltatás bizalmi válságáról, és egyértelmű utalást és követelményt fogalmaz meg az alrendszerek egymás közötti viszonya rendezésének karakteres újradefiniálására.

5. Az egyszerűsített nyomozás kívánalmai

Jogosan merül fel: milyen is legyen az egyszerűsített nyomozás? Ennek kapcsán leszögezhető, hogy az ilyen nyomozások adatainak olyanoknak kell lenniük, hogy egyébként csak támpontul szolgáljanak a bíróság számára, vagyis azokra csak akkor építhet, ha saját közvetlen észlelete alapján hitelt érdemlegességükről meggyőződött.

Amennyiben a bizonyítékok közvetlen értékelése a nyomozási szakaszban nem történik meg, úgy ez a tevékenység a bíróság kizárólagos feladatává válik. A nyomozás során figyelembe vett adatokat az ítélet alapjául szolgáló bizonyítékokká csak akkor válhatnak, ha azokat a bíróság – a tárgyalás során lefolytatott bizonyítási eljárás keretében a büntető eljárás számára relevánssá, értékelhetővé teszi. Az ilyen nyomozások egyszerűsége ténylegesen csak a bizonyítékok összegyűjtésére és a bíróság elé tárásra korlátozódik, azonban azokból a nyomozás egyenként sem összehatásukban sem nyer ki és konstatál, vagyis preajudikál bizonyítandó tényt. „Túl kellene lépünk a nyomozás szerepét és jelentőségét illetően a büntetőeljárás minden szakaszát áthatóan meggyökeresedett illúzió és rutinon, aminek következtében az ügyésznek dominánsabb szerepet kellene betöltenie a bírósági eljárásban, miközben a bírónak sem lenne lehetősége a nyomozás eredményének reprodukálására, ami ellen akár berzenkedhet is a jogalkalmazó konformizmusa. (...) Mi lehet azonban a nyomozás feladata akkor, ha lefolytatása a bírósági tárgyalás előkészítéséhez sem feltétlenül szükséges?”¹³ „...olyan szemléletváltást kell megtenni,

¹³ Fázsi László-Fodor Anett: A bíróság elé állítás szabályozásának változásai. Belügyi Szemle, 2014/1., 48.o.

amely a nyomozástól nem kíván meg sem többet sem kevesebbet, mint amire hivatott: a bírósági tárgyalás előkészítését.”¹⁴

5.1. A nyomozások egyszerűsítésének problematikája

- Túlbizonyítás – az egyszerűsítés akadályai a bizonyítási eljárásra, a felderítő, adatgyűjtő tevékenységre, illetőleg ezek túlzott kiszélesítésére vezethetők vissza, vagyis a nyomozás igen gyakran azért bonyolult és hosszadalmas, mert a nyomozó szervek, olykor még az előírtat is meghaladva méretezik túl a bizonyítás kereteit.¹⁵

A túlbizonyításról általában olyan esetekben van szó, amelyekben az eljáró nyomozó szerv az egyes tényekkel kapcsolatos bizonyítási eljárást, adatgyűjtést, illetőleg adatfelvételt túlméretezi, és annak ellenére, hogy a konkrét bizonyítandó tényre hiteltérdemlő bizonyítékai vannak, újabb és újabb bizonyítást vesz fel. Erre többnyire akkor kerül sor, ha a bizonyítási források száma rendkívül nagy és a nyomozó szerv nem tud ellenállni a kísértésnek, hogy még teljesebbé, komplettebbé és több forrást feltüntetővé tegye az anyagot. Egyszerre van jelen a túlbizonyítás és a hiányos bizonyítás. A túlbizonyítás többnyire helytelen munkaszervezést és tervezést tételez fel, illetőleg egyfajta fogyatékoság következménye lehet.

- Túlbiztosítás, garanciális rendelkezések túlméretezettsége, mert a Be. egy sor olyan nem feltétlenül szükséges szabályt is tartalmaz, amelyek az eljárás alá vont személy joghelyzete szempontjából garanciálisnak tekinthető, eljárási cselekmények teljesítését formához kötik.

6. A differenciálás diszpozitivitásának indokai

Mi áll vajon a differenciálás kiterjesztését nehezítő tényezők mögött? A válaszok elég profán módon az eredményességszemlélet és az alrendszerek dependens jellegének kimondásához vezetnek:

- Az ilyen ügyek könnyen és egyszerűen felderíthetőek, így a túlterhelt és kapacitáshiányos nyomozószervek saját hatékonyságukat javítani tudják az ilyen ügyekre rendelkezésre álló nyomozási határidő többlettel, ellensúlyozva a nehezebben nyomozható és hosszabb elhúzódású ügyekre fordított időintervallumot.
- Alapját képezi a statisztikai homogenitás, vagyis ezeket az ügyeket is egy egységnek kezelik, így nem teszünk különbséget az ügyek eredményességi mutatóiban.
Értelemszerűen a gyorsított eljárásokra (bírószék elé állítás) rendelkezésre álló időkeret folyamatos növelése egy burkolt jogalkotói szándékot takar, hogy elismerve a jogalkalmazó túlterheltségét – amit a statisztikai szemlélet okoz, és

¹⁴ Bócz Endre (1990): Elgondolások a büntetőeljárás újrakodifikálásához. Belügyi Szemle, 1990/1., 51.o.

¹⁵ Avar Jenő: Bizonyítási gyakorlat a nyomozásban, Kriminálisztikai tanulmányok. VI. kötet, Budapest, 1968. 123-138.o.

javarészt emberi tényező – ésszerű kompromisszummal tereli be őket a gyorsított eljárások számának növelésébe, úgy hogy ezzel lényegileg kapacitás rugalmasságukat csökkenti az átlagos nyomozási határidővel való gazdálkodás korlátozása miatt. „A bíróság elé állítás szabályozása terén a jogalkotó nem tudott felnőni feladatához, és figyelmen kívül hagyta a jogalkalmazás emberi tényezőjét. A külön eljárás tervezhetetlensége feszesebb tevékenységet kíván meg az általános szabályokhoz képest még ma is a szorosabb határidők betartása miatt. Ezért a jogalkalmazó rövid távú érdekei könnyen felülírhatják a jogalkotó által kitűzött célt, amíg diszkrecionális jogkörében dönthet arról, hogy a bíróság elé állításra alkalmas ügyek esetében kezdeményezi-e a külön eljárást lefolytatását. A bíróság elé állítások tekintetében nagy szóródás mutatkozik az egyes megyék között. Ez pedig semmi mással csak a rendőrség és az ügyészség eltérő aktivitásával magyarázható.”¹⁶ „Az eljárás egyszerűsítését, illetve gyorsítását célzó intézmények alkalmazását nem feltétlenül célszerű a jogalkalmazó mérlegelésére bízni, ha lehetőségének és indokoltságának kérdése jogalkotás szintjén is eldönthető.”¹⁷ A bíróság elé állítással kapcsolatosan a jelenlegi Be. törvény koncepciójánál is megjelentek a szkeszpszisek: „A gondot – no, nem az ügyész és a nyomozó hatóság kapcsolatában, hanem az egész büntetőeljárás menetében – a bíróság elé állítás új szabálya okozza majd. A be. 517.§(2) bekezdése szerint ugyanis, ha a bíróság elé állítás feltételei fennállnak, tettenérés esetén az ügyész a terheltet a bűncselekmény elkövetésétől számított 15 napon belül bíróság elé állítja. Ezeket az ügyeket az 1973. évi Be. szerint zömükben tárgyalás mellőzésével zárta le a büntető igazságszolgáltatás. Kérdésként tehető fel, hogy az intézmény alkalmazásának a nyomozó hatóságoknál, az ügyészségen, az ügyvédi karban és a bíróságon megvannak-e a feltételei. A válasz egyértelmű nem! Ebből az következik, hogy a Be.-nek ez a rendelkezése a gyakorlatban nem lesz életképes.”¹⁸

- A jogalkotó a diszpozitivitással lényegében fenntartja a nyomozó hatóság aktuális reagálási képességét és flexibilitását a változó feladatokhoz oly módon, hogy nem köti fix határidőkhöz. Az egész kérdés kiindulópontja annak a tézisnek az elfogadása, hogy a bűnözés a bűnüldözés képességeihez igazodik, vagyis megnövekedett bűnüldözési potenciál arányosan növekvő bűnözéssel – látenciából leharapva – köti le mindenkori kapacitást.
- Feltétlenül belátást igényel az eltérő alrendszerek viszonya és eredményességi motívuma, küldetése. „A működésirányítás és a tevékenységirányítás kölcsönhatásban van egymással. Az utóbbi az előző függvénye. A működésirányítás biztosítja a szervezet számára a költségvetési fedezetet, az hozza létre a szervezetet, annak struktúráját, oda vannak telepítve a személyzeti döntések, hatása van a dolgozók képzettségére. A színvonalas, törvényes tevékenység és annak irányítása elvileg feltételezi a működés tökéletes irányítását. Ellenkező

¹⁶ Fázsi László-Fodor Anett(2014), I.m.. 82-83.

¹⁷ Fázsi László-Stál József: A nyomozás nélküli vádemelés lehetőségeinek kérdéseiről a büntetőbíró szemszögéből. Belügyi Szemle, 2012/12.47.o.

¹⁸ Nyíri Sándor : Az ügyészség és a nyomozóhatóság kapcsolata. Belügyi Szemle 2003/7-8.szám. 64.o.

esetben a jogalkalmazás területén működési zavarok léphetnek fel, a tevékenységirányítás hatékonysága kisebb lesz. A tevékenységirányítás kiszolgáltatott a működésirányításnak, ugyanakkor a törvény a nyomozások irányításáért a felelősséget a tevékenységet irányító ügyészre telepíti.”¹⁹

A nyílt rendszerek –így az igazságszolgáltatás – kapcsán az alrendszerek (interdependencia) vagyis kölcsönös függőségi viszonya áll fenn, miközben az egyes alrendszerek részlegesen függetlenek egymástól, tehát autonómiát élveznek funkciójuk tekintetében. Ennek érdekében függetlenségük megőrzésére törekednek, ami összeütközésbe kerülhet a rendszer egészének törekvésével, átfogó céljával. Ez a megállapítás igaz az egyes elemek egymáshoz való viszonyára is, mint Connidis utal rá, az alrendszerek közötti konfliktusok származhatnak abból is, hogy az egyes alrendszerek megkísérlik fenntartani a funkcionális-autonómia különböző fokát. „Igen nagy a valószínűsége annak, hogy miközben az adott szervezet saját funkcionális autonómiáját megkísérli maximalizálni arra törekszik, hogy más alrendszert minimalizálja, ami közöttük feszültséget, konfliktust keletkeztethet.”²⁰

Eredményességi szemlélet felszámolása, vagyis a rendszerhatékonyság érvényre juttatása. Az egymás teljesítményének eredményétől függő alrendszerek interdependens függése értelemszerűen a másik szerv eredményességének kárára valósulhat csak meg azzal, hogy az egyik alrendszer kizsákmányolva a tőle függőségben lévő alrendszert azzal saját eredményességi mutatóit erősíti. A másik védekezésre kényszerül azzal, hogy saját erőforrásainak látszólagos tartalékolására, illetve inadekvát lekötésével tartja fenn saját erejét abból a célból, hogy saját eredményességi mutatóit teljesíteni tudja. A rendőrség felderítése és bizonyítási eredményessége csak látszólag van összhangban az ügyészség érdekeivel. Mivel az ügyészség célja a váderedményesség növelése ezzel arányosan túlbizonyítási kényszerrel él a vizsgálati tevékenység felé. Ezt kiválóan példázza a közel 100 %-os váderedményességi mutató. Ellenben a nyomozóhatóság legfőbb célja a felderítési mutató javítása és a nyomozáseredményesség elérése, így erőforrásait a kettő között igyekszik megosztani olyasformán, hogy a humán erőforrások megfelelő átcsoportosításával felel meg mindkét elvárásnak. Az antagonizmus feloldása gyanánt a vizsgálati tevékenység ügyészségi felügyelet, irányítás alá helyezése jelenthetne megoldást az egymás ellen feszülő eredményességi elvárások miatt. Így az ügyészség rendelkezhetne és gazdálkodhatna saját erőforrásaival, ami nem készítené túlbizonyításra és túlbiztosításra, továbbá a rendőrség felderítési feladatai nem függnének az ügyészség saját váderedményességi statisztikai mutatóitól. Lényegében csak egy ilyen rendszerben lehet létjogosultsága a nyomozás mellőzésével történő vádemelés ambicionálásának. Ameddig az alrendszerek jelenlegi felállásukban teljesítik funkciójukat tartok tőle, hogy még a kógens szabályok sem hozzák meg a kívánt eredményt, hiába indokolt és igazolt, hogy az egyszerűsítést szolgáló intézmények hatékonyabbak és kevésbé bürokratikusak.

Licheistein-i büntetőeljárásjog is lehetővé teszi a feljelentés alapján történő büntetőeljárást, amennyiben megállapíthatóan rendelkezésre áll minden feltétel a vizsgálat indítására és a vád emelésére. Ezt tette a Bünvádi Perrendtartás is, és valójában ez csak a két szervezet elválásával teremthető meg. „A felderítés-nyomozás-vizsgálat hármas egysége még tovább erősítette azt a szervezeti kultúrát, ami a bűnügyi rendészetet az igazságszolgáltatással azonos rangú hatósággá avatta. Az autonómiára törekvő rendőrségi hivatal azt a

¹⁹ Nyíri (2003), I.m.. 65. o.

²⁰ Connidis, Ingrid Arnet: Rethinking of Criminal Justice Research. A system perspective. Holt, Rinehart and Winston of Canada Limited. 1982.32.o.

meggyőzködést erősíti, miszerint a bűnüldözésnek elsődlegesen belső szervezeti értékeket kell szolgálnia, és nem az igazságszolgáltatás előkészítését.”²¹

A jelenlegi Be. törvény hatálybalépése előtt is napirenden volt az egyszerűsítés szükségességének elismerése, azonban valós megoldás mégsem született. „Új speciális eljárás lenne a beismeréshez kapcsolódó egyszerűsített eljárás, ahol az egyszerűsített nyomozást követően nagyobb súlyt kapna a tárgyalás előkészítése, a bíróság itt bizonyítást vehetne fel, és az ún. sommás eljárás keretében megtartott bírói meghallgatáson az ügy bírói befejezésére kerülhetne sor. Amennyiben a bíróság a beismerését aggályosnak tartja, vagy a terhelt ragaszkodik a tárgyaláshoz, az eljárás az általános szabályok szerint folya. Az alapmodell és a speciális eljárások megfelelő alkalmazása lehetősége ad az ügyek olyan differenciálására, mely a kisebb jelentőségűek gyorsítását, a nagyobb jelentőségű ügyekben pedig a tárgyalás új módon való bevezetését teszi lehetővé.”²²

7. A kógens feltételek szükségessége

A differenciálás hatékonyság növelésének egyik módja, hogy nem a jogalkalmazó mérlegelésére bízva, hogy az adott feltételek fennállnak-e az adott ügyben, hanem a jogalkotó konkrét pozitív tartalmú feltételeket eligazításával pontosan meghatározza azt, hogy konkrétan milyen tartalmú ügyekben helyesli az egyszerűsítés alkalmazását. Az egyszerűsítés feltételei tehát nem diszpozitív, hanem kógens szabályok állapítják meg, amelyek természetesen megengedhetik azt, hogy az eset összes körülményeire, de főként az ügy bonyolultságára tekintettel a jogalkalmazó esetenként az egyszerűsített eljárásra tartozó ügykörben is a rendes eljárási formát válassza.

A szabályozás alapját érintő törvényi taxáció meghatározásánál merül fel a „bagatellcselekmények” kérdése, vagyis a büntető törvény ultima ratio jellege. Ez lényegében a szabálysértési kategóriák és a bűncselekmények közötti határvonalat jelenti. Azonban e mezsgye érdemleges útjelzőit még a 100 éve megszületett közigazgatási büntetőjog sem tudta kimunkálni. A közigazgatási normasértéseket és a büntetőjogot elválasztható verifikálhatóan elválasztó szempontokat – a társadalomra veszélyesség oldaláról – közöttük nem tudunk felfedezni. Így az egyes cselekmények egyik vagy másik kategóriája melletti premisszák továbbra is a kriminálpolitika célkivetítéseinek függvényében változnak, ami javarészt az aktuális politikai és ideológiai erőtereknek kiszolgáltatott.²³

Vizsgálni kell a taxálандó ügyek időszerűségét, vagyis átlagosan mennyi idő kell az adott büntetőeljárás lefolytatására, a nyomozásokra. Az időtényező variálása azonban nem mindig hat a differenciálás ambicionálásának irányába. A gyorsított eljárásokra szánt határidő emelése nyilvánvalóan eddig is a gyakoribb alkalmazás szorgalmazásának szándéka vezérelte,²⁴ így nőtt meg az I. Be. törvényben leírt bíróság elé állítás 3 napos határideje 2010-ben közel fél évszázad alatt fokozatosan 30 napra. A statisztikákat áttekintve látványos növekedést a gyorsított eljárások számának szaporodásában mégsem tapasztalhatunk, nem beszélve arról, hogy valójában többségében olyan ügyek esetében

²¹ Korinek László: A háborút nem látott bátrak bátorsága. Belügyi Szemle, 2006/5.,68.o.

²² Ügyészségi értesítő. XXX. évfolyam. 1994. év 1. szám. 7. o.

²³ Kántás Péter: Kis bűnök és büntetések. Belügyi Szemle. 2001/6. 15.o.

²⁴ Moldoványi György: A bíróság elé állítás, a tárgyalás mellőzése pénzbüntetés kiszabása estén és a különleges eljárások szabályozása az új büntető eljárási törvényben. Belügyi Szemle, 1973/10.,12.o.

kerül alkalmazásra, ahol érdemleges nyomozati cselekmények végrehajtására nem igazán történik, mindezekről függetlenül a tárgyalásra kitűzés és a rendes jogorvoslat miatt a bírósági eljárás látványosan mégsem rövidült.

Megvizsgálva az egyes nyomozó hatóságok bíróság elé állításának számadatait megállapíthatjuk, hogy jelenleg az egyes nyomozóhatóságok esetében rendkívül változó (Somogy Megye: 29,22 %, Budapest: 0,89% - 2012-es adat)²⁵ az arányuk, ami mit sem bizonyít jobban, mint:

1. más az egyes nyomozó hatóságok munkaszervezési feltételrendszere,
2. sajátos és nem egységes a büntető igazságszolgáltatás szereplőinek egymáshoz való (bizalmi) viszonya,
3. aránytalan a kapacitás elosztás és a kondíciók az egyes hatáskori és illetékességi szintek között,
4. a büntetőeljárásokra fordított időkeret önkényes, a jogalkalmazó szerv munkaigényességétől és hajlandóságától függően van beállítva.

Statisztikai mérésekkel nincs alátámasztva, azonban a nyomozások időtartama összevetve a bűncselekmények számával szintén arról árulkodik, hogy a hatékonyság és a gyorsaság – ellenben az ügyeredményességgel – valójában nem szempont. Az is valószínűsíthetően kijelenthető, hogy a bizonyítási eljárás terjedelmére vonatkozó adatokat nem lehet egyszerű vízvázalóként tekinteni, mennyiségi alapon, hiszen legkevesbé sem a Btk.-beli minősítés teszi egyszerűvé vagy és bonyolulttá az adott ügy nyomozását.

Mégis milyen szempontok, ismeretek alapján kategorizálhatóak az egyes ügyek?

- Az előbb már felvetett anyagi jogi a taxáció, vagyis azok a bűncselekmények, amelyek figyelemmel a tényállásszerűség megállapításához szükséges tárgyi, valamint személyi körülményekre, az alkalmazható büntetőjogi hátrány mértékére az egyszerűsített eljárás alapjául szolgálhatnak,
- Btk. büntetés maximum szintén meghatározó lehet a differenciálás alapjának,
- Fontos lenne az adott bűncselekménytípus ítélkezési gyakorlatát górcső alá venni,
- Továbbá jelentős kérdés a bűncselekmény előfordulási gyakorisága,
- Ezen túl az átlagos bizonyítási feladatok, ügyfeldolgozó munka időigényessége, amelyek szintén kategorizálhatnák a bűncselekményeket.

8. A nyomozás hatékonysága és a gyanú-differenciáltságának összefüggése

Meghatározó jelentőséggel bír a nyomozó hatóság számára ismertté vált jogsértő cselekmények értékelése abból a szempontból, hogy differenciálható-e a gyanú vagy sem. Ez azért is fontos, mert fogalmi pontatlansága, vagy az értelmezés bizonytalansága esetén már a büntetőeljárás kezdeti stádiumában a jogalkalmazó mérlegelési köre érvényesül. Ami azért problematikus, mert onnantól az eredményesség szemlélet dominál, ha maga dönthet arról, hogy a nyomozás „kiszámítható” eredményessége vagy eredménytelensége függvényében indítsa vagy utasítsa el az eljárást. Tudvalevő, hogy a törvény nyomozás elrendelésének elmulasztása miatt, csak feljelentés esetén teszi lehetővé a jogorvoslatot a feljelentés elutasítás formájában. A gyanú kérdésében csak ebben az esetben van lehetőség panaszra, ami azonban kizárólag a feljelentő joga.

A nyomozás elrendelése esetén a nyomozó hatóság a nyomozáseredményesség statisztikai követelményének engedelmeskedve saját maga által kreált csapdájának fogságába esik, és a bizonyítandó tények rendelkezésre állásától függően válik motiválttá a felderítésre és a

²⁵ Legfőbb ügyészség által a büntetőbíróság előtti ügyészi tevékenység főbb adatai című statisztikai összeállítás. 2013.

bizonyításra. Így e mozgástérrel élve a nyomozás megindítása lényegében nem a tények „igazság” és az „objektivitás” szintjéhez igazodik, sokkal inkább az igazolhatóság és bizonyíthatóság kivitelezhetősége lesz a döntő.

A feljelentés elutasítása a gyanú hiánya miatt ritkán képvisel mélyebb vagy eltérő vizsgálatot, mint a bűncselekmény hiánya miatti feljelentés elutasítás. Lényegében csak abban az esetben érvényesül, amennyiben már az elsődleges adatok alapján ellentmondásmentesen cáfolható bármelyik tényállási elem fennállása. Egyéb esetben a bűncselekményi különös tényállási elemek önmagában való „elméleti” rendelkezésre állása már a gyanú feltételezett meglétét igazolják. Ez utóbbihoz pedig elegendő a feljelentés²⁶ formális aktusának létezése úgy, hogy egy nyilvánvalóan tényállásszerű – legalitás elve alapján – emberi magatartás kerüljön rögzítésre, olyasformában, hogy a tényállás leírásának „milyensége” megteremthesse a jogi minősítés kereteit. „Az adatközlőt (feljelentőt, bejelentőt) tanúskodásra képes személynek kell vélelmeznie és potenciális bizonyítékforrásként kell számításba vennie, még akkor is, ha nem közvetlenül szerzett tényismeretet, hanem csak származékos tudomását jelentette fel. Létezőnek kell feltételeznie a feljelentésben közölt egyéb adatforrásokat is. Nem köteles azonban semmilyen ismeretet névértékben elfogadni, ha minden kapott értesülést jogosult és köteles külön-külön önmagában is a kriminalisztika tanításainak megfelelően megvizsgálni, rendszerezni, összevetni a köztudomású tényekkel és a saját hivatalos ismereteivel, továbbá értékelni.”²⁷

Büntetőeljárásunk nem írja elő tartalmilag, hogy a feljelentésnek mit kell tartalmaznia, így a nyomozó hatóság a tények egyszerű vagy körütekintően alapos és részletes jegyzőkönyvi leírása között diszkrecionálisan élhet a kriminalisztika ajánlásainak betartása mentén. A törvény szintén nem tartalmaz rendelkezést arra nézve, hogy a feljelentési jegyzőkönyv ténybeli, tartalmi vonatkozásban milyen kritériumnak feleljen meg, arra csak a NYOR²⁸ fogalmaz meg „ajánlást”.²⁹ A blankettásított feljelentési jegyzőkönyv hiánya azonban szoros összefüggésben van a feljelentés kiegészítés elrendelésének alkalmazásával, amit igazol, hogy a korábbi büntetőeljárás kodifikációs törekvések e intézményhez ugyancsak problematikus viszonyultak.

A gyanú differenciáltságának fontossága mutatkozott meg a 1896. évi XXXIII. törvénycikkkel elfogadott Bünvádi perrendtartásban, amely a bírósági tárgyalást megelőző „előkészítő eljárásnak” két egymástól élesen elkülönülő formáját ismerte: nyomozás és vizsgálat. A fő különbséget az elrendelésük és lefolytatásuk módja, vagyis a „gyanú szintjei” jelentették. A nyomozáshoz elegendő volt a gyanú, míg a vizsgálathoz már megalapozott gyanú volt szükséges. A nyomozást néhány kivételtől eltekintve az ügyész

²⁶ Nyor. 100.§ Feljelentés minden olyan, formához nem kötött - a büntetőeljárás megindítására vagy lefolytatására jogosult szerv vagy más hatóság, illetve a bíróság tudomására hozott - közlés, amely meghatározott vagy ismeretlen személy által elkövetett bűncselekmény gyanújára utaló tényállítást, illetve adatot tartalmaz.”

²⁷ Az adatokkal végzett munka. adatok vizsgálata, bírálata, rendezése és értékelésére lásd Balláné dr. Füzster Erzsébet –Kunos Imre Lakatos János: Bevezetés a kriminalisztikába. Harmadik, javított, átdolgozott kiadás. Rejtjel kiadó, Budapest, 2004. 63.o.

²⁸ 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet a belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól, röviden: NYOR

²⁹ „102§ (2) A jegyzőkönyv felvételénél **törekedni kell** a gyanú fennállásának megítéléséhez szükséges tények minél részletesebb tisztázására. Ezért a feljelentőt kellő alapossággal kell nyilatkoztatni a bűncselekmény tényállási elemeire, az elkövetés körülményeire, a gyanúsított személyére és a bizonyítási eszközökre.”

rendelte el, addig a vizsgálatot a vizsgálóbíró. A rendszer rendkívül rugalmas volt, mert az ügyész a nyomozás elrendelése nélkül is vádindítványt terjeszthetett elő a bírósághoz vagy kérhetett vizsgálatot.³⁰

Ezt tartotta fenn az 1951. évi (II. Bp.), amely úgy rendelkezett, hogy „mellőzni lehet a nyomozást, ha a vádemelésre már a feljelentés adatai és az ahhoz csatolt bizonyító eszközök elegendő alapul szolgálnak. Ilyen esetben a rendőrség a nála tett feljelentést az ügyészséghez teszi át.” 2. § (1) bekezdése írta elő, hogy nyomozást csak az ellen szabad indítani aki „bűncselekmény alapos gyanúja alatt áll” azonban sem ez, sem az 1954. évi V. törvény (Bpn.) 21. §-a nem magyarázta meg.

Fél évtizeddel később a probléma új megvilágításba került. Az „alapos” melléknév, mint a bűncselekmény gyanújának minőségi jelzője addigra gyökeret vert a büntetőeljárás jog frazeológiájában. Az új jogszabály a feljelentéskiegészítés³¹ újonnan bevezetett intézményét és a gyanúközlés aktusát is összekapcsolta az „alapos gyanú” – val. Csak azt volt szabad terhelte nyilvánítani, aki alaposan gyanúsítható bűncselekmény elkövetésével. Akire ez nem állt azt csak „gyanúsítottként” volt szabad kezelni és kihallgatni és 72 órára őrizetbe venni. Az 1973. évi I. törvény 127. § (1) bekezdés a.) pontjának II. fordulója szerint a nyomozás megtagadható lett, ha „a bűncselekmény alapos gyanúja hiányzik”. Minthogy a feljelentéskiegészítés létezett, ezt több rendőri hatóságnál igyekeztek kiaknázni, és a nyomozáseredményesség statisztikai mutatóját az elrendelt nyomozások számának csökkentésével próbálták mesterségesen javítani.³²

A nyomozás – a gyanú megalapozása – során a bizonyítékokból való megismerés élménye a nyomozó vagy az ügyész pszichikus tevékenységében ugyanúgy, ugyanolyan individuálszichológiai folyamatokban bonyolódik le, mint a tárgyalások bíróságán. Ez egy vélemény, amely a döntésben kifejezésre jut ugyan, de csak azt igazolja, hogy a hatóság mit hisz. Azt, hogy helyesen vélekedik, azzal igazolhatná – sőt, lenne köteles igazolni –, hogy felsorolja azokat a körülményeket és megfontolásokat, amelyek folytán a döntésben kifejezett véleményre jutott.³³ Az I. Be. ezt a megoldást kiiktatta és már csak nyomozás elrendelésétől és lefolytatásától tette függővé a későbbi tárgyalás megtartását. Uralkodóvá vált a felfogás, hogy nyomozás nélkül nincs tárgyalás. A nyomozás elvileg egyenjogú lett a szocialista törvényesség égisze alatt a tárgyalással a tényfelderítés, bizonyítás és jogi megítélés terén.³⁴

„Miért kell nyomozni akkor is, amikor ennek semmi értelme nincs, mert a bűncselekményre már a nyomozás elrendelése előtt fény derült, elkövetőjének személye ismert, a lehetséges bizonyítási eszközök pedig hiánytalanul rendelkezésre állnak.”³⁵ Mennyire takarékosak és racionálisak az ilyen formálisan lefolytatott nyomozások, ahol a büntetőeljárások az ügyek elhúzódsához és bonyolításához vezetnek.³⁶

A gyanúval differenciálása és szűrése a nyomozás gyorsítása, egyszerűsítése irányába ható jelentős tényező lehetne. Nyomozás megindítására akkor kerülne sor, ha a nyomozó szerveknek a bűncselekmény elkövetéséről olyan adatai lennének, amelyek alapján

³⁰ Balogh Jenő – Edvi Illés Károly – Vargha Ferenc: A bünvádi perrendtartás magyarázata II. Grill Károly cs. és kir. udvari könyvkereskedés, Budapest, 1897.25.o.

³¹ 1962. évi 8. számú tvr. (I. Be.) vezette be, de már volt előzménye, mint „előkészítő vizsgálat” később „előzetes ellenőrzés” címen, viszont nem lehetett az elkövető személyének megállapítására vagy a határidő burkolt meghosszabbítására használni így a 8/1958. (ÜK.4.) Legf. Ü. utasítás kivezette.

³² Bócz Endre: A „megalapozottság” és a nyomozás. Belügyi Szemle, 2012/12.,16.o.

³³ Bócz(2012), I.m. 28-29.o.

³⁴ Bócz Endre: a pótmagánvádló. Ügyvédek Lapja, 2004/2.,21.o.

³⁵ Fási – Stál (2012), I.m.. 35.o.

³⁶ Király Tibor: Az 1896. évi büntető perrendtartás száz év távlatából. Magyar Jog, 1996/11.670.o.

nagyobb valószínűséggel következethet a bűncselekmény elkövetésére, mint annak meg nem történte. Másrészt, ha rendelkezésre állnak a bizonyítékok és a gyanú magasabb, bizonyosság alapú szintje áll fenn úgy a nyomozás elhagyható, a gyanúsított a bíróságra közvetlenül idézhető. A gyanú fokozatainak konkretizált és cizelláltabb definiálásának célja, hogy a nyomozó hatóság szükség nélkül ne tevékenykedjen, így összvolumenében ne szaporodjék a feleslegesen megindított és megszüntetéssel végződő ügyek száma. Ehhez viszont alakilag biankósított, a ténybeli tényállási elemek konkrét rögzítésének szükségességét megkövetelő feljelentési jegyzőkönyv formulákra van szükség, amely tipizáltan dokumentálja a kriminalisztika alapkérdéseire adott, ténybelileg konkretizált válaszokat. Ehhez szervesen és kauzálisan kapcsolja a rendelkezésre álló bizonyítási eszközöket, illetve azok közvetlen vagy közvetett minőségét meghatározó tényadatokat.

Az alapos gyanú megléte tehát nem egyszerűen csak garancia arra, hogy nyomozás ne induljon bűncselekmény elkövetésének feltételezése nélkül, hanem egyszersmind a nyomozási tevékenység szűrője is, amelyeknek fázisbeli eltolódása a nyomozási szakaszon belül növeli, vagy növelhetné a nyomozó szervek felesleges és eleve kilátástalanul végződő nyomozások számát.

Összegzés helyett

A bűnügyi statisztika kialakítási elvei jogosan vetik fel, hogy vajon miért nem tesz megkülönböztetést a jogalkotó a gyorsítás és a hatékonyság érdekében az egyes nyomozások büntetőeljárás szabályai között? A csekély társadalomra veszélyességű és a kiemelt jelentőségű ügyek megkülönböztetett üldözése világtendencia, azonban a pragmatikus gondolkodás jegyében számos fejlett demokrácia tett már jelentős lépéseket annak érdekében, hogy más erőbefektetést és módszereket alkalmazzon kezelésükre. Szembeötlő különbség mutatkozik a két terület látenciájában, ahol a láthatóság, észlelhetőség inkább a bagatell kategória felé billen, ugyanis a fehérgalléros bűnözés képzettségi szintje, szakmai felkészültsége, szervezettsége sokkal felderíthetlenebbé teszi az elkövetői kört. „A másik összefüggés, hogy a büntető igazságszolgáltatás rá van szorulva- a magángazdaság vállalkozásaihoz hasonlóan – a mérhető eredményekre, amit úgy tud a legkönnyebben elérni, hogy olcsó, könnyen előállítható tömegtermékeket termel. Az egyedi gyártmányokat, amelyek elkészítése bonyolult, csak költségesen kis szériában lehet előállítani. Amíg a büntetőjogászok nem tudnak vállalati mérlegeket olvasni, nem lehet csodálkozni azon, hogy egy gazdasági ügy nyomozása, tárgyalása hosszú évekig tart és korántsem a közvélemény várakozásainak megfelelő módon zárul le.”³⁷

A célszerűség szempontjainak negligálása a bűnüldözés statisztikáját és annak hatékonyságát érintő legjelentősebb következménye a büntető igazságszolgáltatás működési defektusán keresztül jelentkezett, kézzelfoghatóan az eljárások lassulásában, elhúzódásában és a büntető igazságszolgáltatás presztízavesztésében ölt testet. A differenciálatlanság és az erőforrások disztribúciónak aránytalansága miatt az igazságszolgáltatási rendszert eltömlítik a kisebb jelentőségű ügyek, ami leköti, lassítja és korlátozza az erőforrások hatékony működését. Amennyiben ez együtt jár - az eredményességi elvárás miatt – az erőforrás minőségi csökkenésével úgy a differenciáltság tovább erősödik és az olló jobban nyílik a bagatell és a makro bűnözés között. Ez ellentmondásos és torz működéshez, teljesítmény visszaeséshez és a társadalom biztonságérzetének romlásához vezet. Erre válaszul a politikusok mindenható orvosságként

³⁷ Korinek László, Tendenciák. Belügyi Szemle. 2003/1.62.o.

a represszív büntetőpolitikával kecsegtetik a közvéleményt elterelve a figyelmet az ésszerű és hatékony megoldási lehetőségek variációinak kimunkálásának törekvéseiről.

A probléma eredője a hibás diagnózisban keresendő, amely definiálatlanul a szemléletmód helytelenségének rója fel a diszfunkcionális működést. A hatékonysággal szembeni kíváncsi tagadhatatlanul a társadalomra veszélyesség szempontjából magasabb kategóriába tartozó bűnözéssel korrelál, azonban érdemes végiggondolni, hogy a társadalom nagyobb részét érintő bagatell bűncselekményi kör üldözését a jogállami garanciák részbeni feladásával vagy más módon közelítsük az említett szélsőségek csillapítására. „A bagatellbűnözéssel szemben célszerűbb tehát az alternatív szankciók egyre több polgári jogi elemet hordozó konfliktusmegoldási gyakorlatának elterjesztése.”³⁸

A büntetőeljárás és a büntetőjog kodifikációs törekvései már korábban is zsákutcába jutottak, amikor a garanciális (formalizált, tradicionális) szempontok a gyorsítás és egyszerűsítés elveivel ütköztek, ennek során majd minden esetben az évszázadok alatt kimunkált formalizált kötöttségek győzedelmeskedtek. A bűnözés világméretű tendenciái azonban arra intenek bennünket, hogy a megoldás megtalálása egyre inkább sürgető a kötelességünk. Az ellentmondást már egyre kevésbé oldják fel a politikusok szigorú büntetések ígérő populista szövegei, a helyzet megoldását újra és újra punitív elven rendező felfogás egyre kevésbé találkozik a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságában hitelét veszített emberek meggyőződésével.

Felhasznált irodalom

- 2002/1994.(I.17.) Korm. határozat a büntetőeljárás-jog koncepciójáról
- Avar Jenő: Bizonyítási gyakorlat a nyomozásban, Kriminálisztikai tanulmányok. VI. kötet, Budapest, 1968.
- Balláné dr. Füstér Erzsébet –Kunos Imre Lakatos János: Bevezetés a kriminalisztikába. Harmadik, javított, átdolgozott kiadás. Rejtjel kiadó, Budapest, 2004.
- Balogh Jenő – Edvi Illés Károly – Vargha Ferenc: A bűnvádi perrendtartás magyarázata II. Grill Károly cs. és kir. udvari könyvkereskedés, Budapest, 1897.
- Bánáti János: Gyorsítás versus garanciák. A magyar büntetőjogi társaság jubileumi tanulmánykötete. Budapest-Debrecen-Pécs, 2011.
- Bárd Károly.: A büntető hatalom megosztásának buktatói. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1987.
- Belegi József – Berkes György (szerk.), Büntetőeljárás jog, Kommentár a gyakorlat számára. HVG-ORAC Kiadó, Budapest. 2009.
- Bócz Endre (1990): Elgondolások a büntetőeljárás újrakodifikálásához. Belügyi Szemle, 1990/1.
- Bócz Endre: A „megalapozottság” és a nyomozás. Belügyi Szemle, 2012/12.
- Bócz Endre: a pótmagánvádló. Ügyvédek Lapja, 2004/2., 21.
- Bócz Endre: Az eljárásjogi törvény és a kriminalisztika. Belügyi Szemle 2003/7-8.szám.
- Chwala-Fülöp-Sléder: Büntetőeljárásjog. Rejtjel kiadó. 2000.
- Connidis, Ingrid Arnet: Rethinking of Criminal Justice Research. A system perspective. Holt, Rinehart and Winston of Canada Limited. 1982.
- Dr. Kadlót Erzsébet: A jogbizonytalanság múzeuma, avagy barangolások az új büntetőeljárás törvény útvesztőiben. Magyar Jog. 2004.1.szám.
- Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R/87/18.számú ajánlásának preambuluma

³⁸ Korinek (2003). I.m. 63.o.

- Farkas Ákos: A falra akasztott nádpálca, avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai. Osiris Kiadó. 2002.
- Fási László – Stál József: A nyomozás nélküli vádemelés lehetőségeinek kérdéseiről. Belügyi Szemle, 2012/12.
- Fázsi László-Fodor Anett: A bíróság elé állítás szabályozásának változásai. Belügyi Szemle, 2014/1.
- Herke Csongor: A büntetőeljárás gyorsításának új jogintézménye és további lehetőségei. In.: A magyar büntetőjogi társaság jubileumi tanulmánykötete. Budapest-Debrecen-Pécs.2011.
- Kántás Péter: Kis bűnök és büntetések. Belügyi Szemle. 2001/6.
- Király Tibor: Az 1896. évi büntető perrendtartás száz év távlatából. Magyar Jog, 1996/11.
- Kiss Daisy: A bíróság elé állítás gyakorlatáról. Belügyi Szemle, 1983/8,ü
- Korinek László, Tendenciák. Belügyi Szemle. 2003/1.62.
- Korinek László: A bűnügyi tudományok helyzete. Magyar Tudomány 2007.12.szám.
- Korinek László: A háborút nem látott bátrak bátorsága. Belügyi Szemle, 2006/5.
- Márki Zoltán: Az új büntetőeljárás törvény és újdonságai. Belügyi Szemle 2003. 7/8. szám.
- Moldoványi György: A bíróság elé állítás, a tárgyalás mellőzése pénzbüntetés kiszabása estén és a különleges eljárások szabályozása az új büntető eljárási törvényben. Belügyi Szemle, 1973/10.
- Nagy Zsolt- Kovács Judit: A társadalmi szabályok hatása a büntetőeljárás szabályokra a rendszerváltozás után.
- Nyíri Sándor: Az ügyészség és a nyomozóhatóság kapcsolata. Belügyi Szemle 2003/7-8.szám.
- Szabóné Nagy Teréz, A büntető igazságszolgáltatás hatékonysága. KJK, Budapest,1985.
- Szabóné Nagy Teréz: A büntető eljárás egyszerűsítése. Közgazdasági és Jogi könyvkiadó. 1970.
- Tarr Ágnes.: A büntetőeljárás egyszerűsítésének alkotmányjogi kérdései, különös tekintettel az úgynevezett külön eljárásokra. Collectio Juridica Universitatis Debreceniensis V.
- Ügyészségi értesítő. XXX. évfolyam. 1994. év 1. szám.

dr. Vári Vince r. őrnagy, tanár

Munkahely: Nemzeti Közszerológati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Bűnügyi
Tudományok Intézete, Büntetőeljárásjogi tanszék
1121 Budapest, Farkasvölgyi u. 12.
Pécsi ÁJK Doktori Iskola
email:variv@uni-nke.hu